Motion till riksdagen 1986/87:Ub820

Ingela Gardner m. fl. (m)

Utbildningsfrågor i Stockholmsområdet

Mot.
1986/87
Ub820—826

Länets arbetsmarknad

Arbetsmarknaden i Stockholms län skiljer sig i väsentliga avseenden från landet i övrigt. Stockholm är — av naturliga skäl — landets administrativa, ekonomiska och kulturella centrum. Här finns också en koncentration av högteknologisk och kunskapsintensiv industri. Den högproduktiva industrin omfattar i dag enligt utredningar från länsstyrelsen ca 60 % av de industrisysselsatta i länet mot ca 30 % i övriga landet. Däremot kan man konstatera att den lågproduktiva industrin svarar för mindre än 10 % av industrisysselsättningen i länet mot drygt 20 % i landet i övrigt. Under de senaste 20 åren har t. ex. antalet tjänstemän inom tillverkningsindustrin varit oförändrat medan antalet arbetare minskat kraftigt. Också i detta hänseende skiljer sig utvecklingen i länet kraftigt från den i övriga landet.

På sista tiden har tankar vid flera tillfällen förts fram om att försöka begränsa Storstockholms tillväxt. Tanken bakom sådana förslag tycks bygga på en tro att man därmed skulle bidra till en bättre utveckling i andra delar av landet. Man har bl. a. pekat på att koncentrationen av den högteknologiska industrin riskerar att utarma landet i övrigt. I Åke E. Anderssons bok Kreativitet — storstadens framtid sammanfattas två viktiga teser om den regionala specialiseringen på följande sätt:

Revolutionen på transporternas och teleförbindelsernas område leder framför allt till en decentralisering av verksamheter som producerar och distribuerar varor eller överför information och data. Verksamheter som huvudsakligen är sysselsatta med överföring av kunskap och kompetens, forskning och utveckling och andra kreativa aktiviteter har en stark tendens att ansamlas i storstadsregioner och andra centra med mycket god lokal tillgänglighet.

En dynamisk utveckling främjas således just av närheten till konkurrenter och av god tillgång till välutbildad arbetskraft. Alternativet för många företag till en lokalisering till Storstockholm är ingalunda andra orter i Sverige, som en del debattörer tycks tro, utan etablering i andra länder. Skall t. ex. den högteknologiska industrin ha någon chans att överleva i den mycket hårda internationella konkurrensen måste samhället sträva efter att främja utvecklingen — inte att hindra den. Genom att Stockholms län också i framtiden kan ligga i täten för den industriella utvecklingen fungerar länet som en motor för utvecklingen i hela vårt land.

Näringslivets inriktning och utveckling i Stockholms län ställer krav på en hög utbildningsnivå. En genomgående skillnad mellan länet och övriga landet är betydelsen av kunskap. Om Stockholms län inte kan hålla en hög utbildningsnivå får detta negativa konsekvenser inte bara för länets näringsliv utan på sikt även för hela landet.

Mot denna bakgrund är det svårförståeligt att Stockholms län behandlas så styvmoderligt i utbildningshänseende.

Trots de ökade utbildningskraven i länet har länets andel av utbildningskapaciteten närmast sjunkit. Detta gäller såväl för den gymnasiala utbildningen som för den kommunala vuxenutbildningen och den högre utbildningen. Näringslivets dynamiska utveckling motvaras inte av en likartad utveckling inom utbildningsområdet. Det har lett till att näringslivets nyrekrytering i stor utsträckning riktat sig utanför länets gränser. Detta kan vara en viktig förklaring till den ökade inflyttningen till länet.

Utbildningsbehov i gymnasieskolan

Både i fråga om antal gymnasieplatser och fördelningen av platserna på linjer råder obalans i förhållande till regionens behov. Länsskolnämnden i Stockholms län har vid flera tillfällen påpekat dessa förhållanden för regeringen och skolöverstyrelsen (SÖ) utan att det lett till några förbättringar.

I länsrapport 86 för Stockholms län görs följande påpekande i fråga om gymnasieskolan:

Mot bakgrund av hur länets arbetsmarknad är uppbyggd måste också förutsättningar finnas för att erbjuda eleverna en i förhållande till andra län hög andel utbildningsplatser inom teoretiska studievägar (inklusive de ekonomiska och tekniska).

I dag utbildas var fjärde ungdom i länets gymnasieskolor på utbildningar som förbereder för arbetaryrken inom industrin, trots att sådana yrken bara utgör cirka en tiondel av länets arbetsmarknad. Till dessa yrken får dessutom ungdomarna konkurrens från de stora grupper invandrare som söker sig till länet. Däremot har länet för få platser i förhållande till arbetsmarknadens behov på de kortare kontorsutbildningarna, på omsorgsutbildningarna och på de högskoleförberedande utbildningarna.

Direktreklam

För varje budgetår fastställs elevplatsramar i gymnasieskolan. Riksdagen beslutar om ramar för de två närmaste budgetåren och planeringsramar för ett tredje budgetår. Avsikten med att lägga ut ramar i god tid är att ge länsskolnämnder och kommuner möjlighet till en bättre framförhållning i fråga om gymnasieplaneringen. En totalram fastställs för hela riket. Den är uppdelad på en ram för utbildningar som eleverna kan söka till direkt efter grundskolan (direktramen) och en ram för kurser för invandrarungdom och för utbildningar som kräver viss ålder, praktik eller utbildning utöver grundskolan för tillträde (lilla ramen). Direktramen är uppdelad på sex sektorsramar och en ram för ospecificerade platser.

Stockholms län har ca 18 % av landets ungdomar i gymnasieskolålder

men en i förhållande till övriga landet lägre tilldelning av gymnasieplatser. Dessutom har länet ett antal utbildningar som står öppna för sökande från andra delar av landet. Ca 6,5 % av antalet platser besattes av sådana sökande vid intagningen till läsåret 1986/87. Våren 1986 fastställde riksdagen direktramen för gymnasieskolan till 293 292 årselevplatser (åe-platser). Av dessa skall enligt skolöverstyrelsens (SÖ) fördelning 21 175 intagningsplatser tillfalla Stockholms län. Det innebär en ökning i förhållande till innevarande budgetår med ca 75 platser. Dessa skall dock sättas i relation till att antalet 16-åringar i Storstockholmsområdet ökar med ca 800, dvs. en ökning med 5,7 %. För övriga län uppgår ökningen till 3,7 %. Trots att antalet platser ökar minskar länets andel av platserna. En jämförelse mellan budgetåren 1986/87 och 1987/88 visar följande:

		Sthlms län	Övriga landet
Antal årselevplatser per 16-åring	1986/87	2,70 %	2,67 %
	1987/88	2,56 %	2,58 %
Antal intagningsplatser per 16-åring (Exkl. korta la-kurser)	1986/87	108,5 %	112 %
	1987/88	103 %	108 %

Om antalet intagningsplatser i stället fördelats likartat över hela landet i förhållande till antalet 16-åringar skulle Stockholms län erhållit ytterligare ca 1 000 platser.

Vid sin fördelning av platserna utgår SÖ från antalet åe-platser. För länets del är en sådan beräkningsgrund mycket ogynnsam. Jämfört med övriga landet väljer en större andel elever i Storstockholm 3- och 4-åriga utbildningar. Detta är också positivt med hänsyn till den regionala arbetsmarknadens behov. Problemet är dock den obalans som för närvarande råder mellan de olika utbildningarna. Fler platser på två-åriga linjer skulle därför behöva omvandlas till platser på tre- och fyra-åriga linjer. Men sex platser på tvåårig utbildning ger endast fyra platser på treårig linje. Eftersom länets totala tilldelning av platser redan är för låg i förhållande till antalet sökande leder en sådan omvandling till att ännu fler elever inte kommer in i gymnasieskolan utan måste erbjudas utbildning i andra dyrbarare former inom t. ex. det kommunala uppföljningsansvaret.

I budgetpropositionen skriver föredraganden att möjligheterna att inom befintlig ram lättare få ett yrkesinriktat val tillgodosett skulle öka för eleverna om ett antal yrkeslinjer med stort sökandetryck kunde byggas ut. Detta är inte hela sanningen. Tvärtom visar erfarenheterna från Stockholms län att utökningar på de tre- och fyraåriga linjerna i själva verket leder till att en större andel elever som söker tvååriga yrkesinriktade linjer också får sina förstahandsval bättre tillgodosedda. Detta beror naturligtvis på att många annars konkurreras ut av elever som egentligen hellre vill gå en längre teoretisk utbildning. I Stockholms län är det därför bättre att i första hand utöka antalet platser på de tre- och fyraåriga linjerna.

Som tidigare påpekats behövs minst ytterligare 1 000 intagningsplatser i Stockholms län för att bättre tillgodose ungdomarnas utbildningsbehov.

Med hänsyn till elevernas val och arbetsmarknadens behov bör dessa platser tillkomma på tre- och fyråriga linjer. Vid en omräkning motsvarar detta ca 3 000 åe-platser. I motion 1986/87:Ub312 föreslås att antalet platser på direktramen utökas med drygt 7 500 åe-platser för budgetåret 1987/88. Länets behov bör kunna tillgodoses inom ramen för denna utökning.

Omfördelning av platser

Den möjlighet till omfördelning mellan sektorsramarna som gäller för innevarande budgetår bör enligt regeringen gälla även för budgetåret 1987/88. Dessutom bör en omfördelning kunna göras mellan direktramen och lilla ramen. Omfördelning mellan sektorsramarna beslutas av SÖ på förslag av länsskolnämnden efter preliminärintagningen. Detta är enligt vår mening en felaktig tidpunkt för att göra omfördelningar. Meningen med preliminärintagningen är att kommunerna redan under vårterminen skall få ett säkrare underlag för sin planering inför kommande läsår. Därför bör också beslut om omfördelningar göras före preliminärintagningen, dvs. så fort sökandebilden står klar. Annars är risken stor att fler elever än nödvändigt ändrar sina val, och då ger preliminärintagningen föga vägledning inför den slutliga intagningen. För att skynda på förfarandet med omfördelningar bör länsskolnämnderna själva få fatta beslut i dessa frågor.

Lilla ramen

Trots att riksdagen så sent som i maj 1986 på regeringens förslag fastställde antalet åe-platser på lilla ramen till 33 230 för budgetåret 1987/88 återkommer regeringen nu med förslag om att minska ramen med 4 000 platser. Detta är anmärkningsvärt med hänsyn till motiven bakom det förändrade planeringssystemet. Planeringsarbetet spolieras nu av regeringen. Neddragningen är dessutom stor och kommer därför att vålla mycket problem — inte bara i Stockholms län. Regeringen anför tre skäl för sitt förslag. För det första sägs att platsutnyttjandet särskilt för påbyggnadsutbildningarna ofta är mycket dåligt. Dessutom bör en del av platserna kunna frigöras genom avveckling av vissa specialkurser, som i stället bör kunna bedrivas som uppdragsutbildningar. För det tredje anses vissa utbildningar inom den tekniska sektorn kunna överföras till högskolan.

I fråga om det tredje skälet kan konstateras att för länets vidkommande finns inte särskilt många platser i sådan utbildning utom de som är planerade för Kista. En överföring bör enligt vår mening bygga på en analys av utbildningens innehåll och på vilken nivå detta innehåll bäst kan tillgodoses. Någon sådan analys redovisas inte.

I budgetpropositionen talas också om att vissa utbildningar med ett specialinriktat innehåll som i praktiken är avsedda för vissa personalgrupper hos företag m. fl. bör övergå till att genomföras som betalda uppdragsutbildningar. Om dessa kurser på något sätt skall kunna bidra till att täcka bortfallet av de fyratusen platserna handlar det framför allt om landstingens — och inte några enstaka privata företags — utbildningar. Regeringen föreslår nu att en avveckling skall påbörjas från den 1 juli 1987 och att

regeringen bör få meddela föreskrifter för vilka specialkurser som inte längre skall anordnas i gymnasieskolan. Oavsett vilken uppfattning man kan ha om det lämpliga i att dessa utbildningar ligger inom gymnasieskolans ram måste man dock konstatera att det är utomordentligt olämpligt att med mycket kort varsel ensidigt ändra förutsättningarna för en pågående verksamhet. Landstingen har självfallet inte nu några medel avsatta för att betala för utbildningar som hittills inte kostat någonting. Regeringens förslag kan därför komma att leda till att elever som nu söker till olika gymnasieutbildningar inom vårdområdet inte kommer att kunna få någon utbildning i höst därför att landstingen inte kan betala för den. Regeringens förslag på denna punkt bör därför avvisas.

Föredraganden anför också som ett motiv för nedskärningen av antalet platser på lilla ramen att platsutnyttjandet är dåligt. Under budgetåret 1985/86 stod 18 % av platserna tomma. Detta är förvisso ett problem. Det utesluter inte att den föreslagna nedskärningen får drastiska effekter för många elever.

I en del fall — sannolikt ganska få — står platser tomma därför att en del utbildningar inte kommer i gång av brist på sökande. Men de flesta tomma platser återfinns på utbildningar, där antalet sökande är relativt högt men inte tillräckligt för att fylla en hel klass. En indragning leder i det senare fallet till att utbildningen får läggas ned helt.

De flesta som söker till utbildningar på lilla ramen är starkt yrkesinriktade. De har många gånger bara ett valalternativ. Andra utbildningar är således inte aktuella. En indragning kommer för dessa sökande att leda till att deras utbildningsönskemål inte kan bli tillgodosedda.

SÖ har under hand meddelat länsskolnämnderna att indragningen av platser skall fördelas lika över hela landet och att minskningen uppgår till 12,5 % av antalet platser i varje län. För Stockholms län handlar det om 676 åe-platser eller ca 1 100 intagningsplatser. De motsvarar en tredjedel av landstingets utbildningar i länet eller annorlunda uttryckt mer än det sammanlagda antalet platser i alla länets söderkommuner. Med hänsyn till det stora behovet av påbyggnadsutbildningar anpassade till länets specifika arbetsmarknad är den föreslagna nedskärningen mycket påfrestande. Det förtjänar dessutom att påpekas att länsskolnämnden redan för budgetåret 1987/88 skurit ned antalet platser i förhållande till kommunernas önskemål och behov med ca 1 000 åe-platser. Nu skall ytterligare 676 åe-platser skäras bort från redan beslutade och planerade utbildningar. Vi motsätter oss den föreslagna nedskärningen.

I höstas gick länsskolnämnden i Stockholms län ut med ett informationsmaterial till skolor och elever. Med ett penndrag gör regeringen en stor del av denna information helt inaktuell. Eftersom ansökningstiden går ut den 1 februari och inga beslut ännu är fattade finns det heller inga möjligheter att gå ut med en ny information till de sökande. Regeringens handlag med planeringsfrågor vittnar inte om någon större känslighet varken för de studerandes behov av att känna till spelreglerna eller utbildningsanordnarnas behov av en vettig planering för sin personal.

Kommunal vuxenutbildning

Också i fråga om den kommunala vuxenutbildningen (KOMVUX) har Stockholms län missgynnats vid fördelningen av antalet undervisningstimmar. Under innevarande år har ca 14 800 timmar omfördelats från Stockholm till andra län. SÖ:s avsikt med omfördelningen är att en utjämning skall ske över landet av antalet timmar per 100 invånare i ålderna 18—44 år. En sådan målsättning får inte vara ett självändamål. Självklart måste det vara människors behov av utbildning och inte någon matematisk automatik som skall styra tilldelning. Mot bakgrund av vad som tidigare sagts om arbetsmarknaden i regionen har också KOMVUX en mycket viktig uppgift. Därtill kommer ytterligare ett viktigt skäl som talar för att Stockholms län bör få en betydligt högre tilldelning av timmar än för närvarande. Länet har en mycket hög andel invandrare och tar dessutom emot ett mycket stort antal flyktingar. Bland de vuxna invandrarna finns många med ett stort behov av utbildning på grundskolenivå men också av yrkesutbildning. Den heterogena invandrargruppen behöver ett genomsnittligt högre timtal per individ än studerandegrupper som har svenska som modersmål.

I budgetpropositionen säger föredraganden (s. 166) följande angående fördelningssystemet.

SÖ gör en fördelning av alla undervisningstimmar på länsramar. Därvid skall SÖ ta hänsyn till de skiftande regionala behoven vad gäller bl. a. arbetsmarknad och genomsnittlig utbildningsnivå i länen. Behovet av att vidareutveckla företagsamheten och näringslivet i ett län och arbetsmarknadsproblem är exempel på faktorer som bör påverka fördelningen.

I årets budgetproposition föreslås inga nedskärningar för den kommunala vuxenutbildningen. Trots detta kan man befara en ytterligare nedskärning av antalet undervisningstimmar för länets del om SÖ:s utjämningsmål skall uppfyllas. Underhandsinformation tyder på att länet kommer att förlora ytterligare antingen 48 000 eller 72 000 timmar. Vi kan inte finna att SÖ:s fördelningsprinciper står i överensstämmelse med föredragandens uttalande.

Högre utbildning

En stor del av landets arbetsmarknad för högskoleutbildade finns i Stockholms län. Länsstyrelsen i Stockholms län skriver i rapporten Utbildning och arbetsmarknad i Stockholms län följande:

Exempelvis finns inom länet nära hälften av landets arbetsplatser för programmerare och dataoperatörer medan de utbildningar som leder till dessa yrken i flera fall inte alls finns företrädda inom länet, eller vanligare, endast i blygsam utsträckning. Därutöver finns i länet omkring en fjärdedel av landets arbetstillfällen — som kräver en längre gymnasieskoleutbildning eller mer — inom de tekniska, biologiska och kemiska områdena. Däremot finns i länet endast omkring var tionde av landets arbetsplatser i industrin med lägre utbildningskrav.

Förhållandet är likartat inom övriga delar av länets arbetsmarknad. Drygt en tredjedel av landets arbetstillfällen inom de samhällsadministrativa och ekonomiska områdena — med krav på högskoleutbildning — finns inom länet men endast en sjättedel av utbildningskapaciteten.

Nu behöver inte brist på högskoleutbildning i sig framtvinga inflyttning av ungdomar och andra till länet. Om länets ungdomar får en relevant utbildning i gymnasieskolan är det naturligtvis fullt möjligt att de efter en tids högskolestudier i annan del av landet kan återvända till länet med en utbildning som är anpassad för länets behov.

Detta förutsätter emellertid, som länets arbetsmarknad är beskaffad, bland annat — vilket länsorganen flera gånger framhållit — att gymnasieskolan i Stockholms län kan erbjuda en högre andel teoretiska och högskoleförberedande platser relativt övriga delar av landet. Tyvärr är detta inte annat än i blygsam utsträckning förhållandet i dag."

Utöver vad som ovan anförts kommer behovet av fort- och vidareutbildning på högskolenivå att bli mycket stort i en region som Stockholm med en koncentration av kunskapsintensiva yrken. Inom i övrigt oförändrade ramar behöver Stockholm därför tillföras en större andel av högskoleutbildningen i landet, främst inom data- och elektronikområdet. Inom det datatekniska området har antalet platser ökat under senare år. En större del av ökningen har dock gått till andra delar av landet. Regionstyrelsen i Stockholms högskoleregion har gjort en kartläggning beträffande behovet av utbildning inom detta område. Kartläggningen visar att avnämarna bedömer att man under de närmaste åren behöver anställa mångdubbelt fler än de som nu utbildas vid högskolan i regionen. Därutöver är fort- och vidareutbildningsbehovet synnerligen stort. Genom omfördelning av medel bör en datavetenskaplig linje kunna inrättas vid Stockholms universitet fr. o. m. budgetåret 1987/88.

För att kunna fullfölja utbildningsprogrammet för Elektronikcentrum Kista behöver anslaget för lokala och individuella linjer samt enstaka kurser (LIE-anslaget) utökas. I motion 1986/87:Ub668 föreslås att antalet årsstudieplatser på enstaka kurser utökas. Inom ramen för denna utökning skulle en del av detta program kunna rymmas.

Den föreslagna utökningen skulle också till en del kunna avhjälpa behovet av kvalificerad fort- och vidareutbildning.

Det råder också en akut brist på personal med kortare teknisk högskoleutbildning. Regionstyrelsen har därför föreslagit att tvååriga lokala linjer inom det tekniska området inrättas och lokaliseras till de södra länsdelarna. Regionens södra del har i dag betydligt färre ungdomar som studerar på högskolenivå än länet i övrigt. Den föreslagna lokaliseringen skulle kunna bidra till att fler ungdomar från denna del av regionen söker till högre utbildning. Den skulle också kunna bidra till att underlätta rekryteringsläget för bl. a. vissa högteknologiska företag som är belägna i denna del av länet. Genom omfördelning av medel skulle även detta utbildningsbehov kunna tillgodoses.

Hemställan

Mot bakgrund av vad som ovan anförts hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som anförts i motionen angående behovet av utökning av antalet platser på direktramen i Stockholms län,
2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i

motionen anförts angående omfördelning av platser mellan och inom ramarna,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående behovet av platser på lilla ramen.

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående fördelningen av timmar inom den kommunala vuxenutbildningen,

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående omfördelning av platser inom högskoleområdet.

Stockholm den 27 januari 1987

Ingela Gardner (m)

Knut Billing (m)

Alf Wennerfors (m)

Görel Bohlin (m)

Elisabeth Fleetwood (m)

Gunnel Liljegren (m)

Jan Sandberg (m)

Jerry Martinger (m)

Göran Ericsson (m)